

РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ НА ЕВРОПЕЙСКАТА СТРАТЕГИЯ ЗА ИНТЕЛИГЕНТЕН, УСТОЙЧИВ И ПРИОБЩАВАЩ РАСТЕЖ

Гл. ас. д-р Юлияна Гълъбинова
Нов български университет - София

Резюме: „Европа 2020“ е стратегията на Европейския съюз за следващото десетилетие, чиято цел е създаването на предпоставки за по-интелигентен, по-устойчив и по-приобщаващ растеж. В съответствие с европейската стратегия България разработи Национална програма за реформи и програма за развитие, в които са заложени целите на страната ни и мерките, които ще бъдат предприети с оглед тяхното постигане. Един от основните приоритети на стратегическите документи е развитието на потенциала на българските райони. Приетата през 2012 Национална стратегия за регионално развитие доразвива идеите за намаляване на междурегионалните различия в контекста на интелигентния и приобщаващ растеж. Изхождайки от европейските и националните приоритети докладът си поставя за цел да анализира възможностите за постигане на заложените целеви стойности за заетост на населението, инвестиции в научно-изследователска дейност, дял на висшистите и процент на преждевременно напусналите училище, като обект на изследване са шестте български района от ниво две. Използван е методът за оценка на тенденциите в развитието, който позволява анализ на темповете на изменение в четирите показателя за периода 2000-2011 г. и групиране на шестте български района в две категории.

Ключови думи: Стратегия Европа 2020, Национална програма за реформи, регионално развитие, райони от ниво две.

JEL: R11.

* * *

Въведение

„Европа 2020“ е десетгодишна стратегия за растеж на Европейския съюз (ЕС), чиято цел е да бъдат осигурени условия за по-интелигентен, по-устойчив и по-приобщаващ растеж. Във връзка с реализацията на стратегията са определени пет основни цели в сферата на заетостта; образованието; научните изследвания и иновациите; социалното приобщаване и намаляването на бедността; климата и енергетиката. Този ограничен брой цели на равнище ЕС се превръща в национални цели във всяка страна от ЕС в съответствие с конкретното положение и обстоятелства и следва да доведе до следните резултати през 2020 година:

- заетост за 75% от хората на възраст между 20 и 64 години;
- инвестиране на 3% от БВП на ЕС в научноизследователска и развойна дейност;
- намаляване на емисиите на парникови газове с 20 % спрямо 1990 г.; добиване на 20% от енергията от възобновяеми енергийни източници; увеличаване на енергийната ефективност с 20%;
- намаляване на равнището на ранното прекратяване на средното образование под 10% и поне 40% от 30-34-годишните със завършено висше образование;
- поне 20 милиона по-малко бедни или застрашени от бедност и социално изключване хора.

Стратегия „Европа 2020” би имала успех само ако бъдат положени решителни и целенасочени усилия както на равнище ЕС, така и на национално равнище. В тази връзка всяка страна членка на Европейския съюз следва да разработи Национална програма за реформи в изпълнение на одобрената от Европейския съвет през юни 2010 г. стратегия „Европа 2020”.

1. Национални и регионални приоритети на България в контекста на европейската стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж

В рамките на изискванията на Европейската комисия, България предостави за разглеждане в ЕК своята *Национална програма за реформи (НПР)* през април 2011 г. В НПР са описани мерките, които страната ни предприема за изпълнение на следните пет национални цели:

- цел 1 „Достигане на 76% заетост сред населението на възраст 20-64 г. до 2020 г.”;
- цел 2 „Инвестиции в НИРД в размер на 1.5% от БВП”;
- цел 3 „Достигане на 16% дял на възобновяемите енергийни източници в брутно крайно потребление на енергия и повишаване на енергийната ефективност с 25% към 2020 г.”;
- цел 4 „Дял на преждевременно напусналите образователната система 11% до 2020 г. и дял на 30-34 годишните със завършено висше образование 36% до 2020 г.”;
- цел 5 „Намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души”.

Очакванията, представени в НПР са в резултат от успешното прилагане на предвидените реформи до 2020 г. България да постигне

повишаване на жизнения стандарт до 60% от средното ниво за Европейския съюз.

Националната програма за развитие България 2020 (НПР БГ2020) от друга страна, е интегриран документ за социално-икономическото развитие на България до 2020 г, показващ връзката между приоритетите на ЕС в контекста на Стратегията „Европа: 2020” и националните приоритети на България. Той обхваща пълния комплекс от действия на държавата в областта на социално-икономическото развитие, като същевременно определя мястото на мерките за постигане на националните цели, чието реализиране е заложено в Националната програма за реформи и всички действащи стратегически и програмни документи. Поради това България 2020 осигурява и основа за програмния документ по Кохезионната политика на ЕС за периода 2014-2020 г. НПР БГ2020 дефинира три цели на националните политики до 2020 година:

- Повишаване на жизнения стандарт чрез конкурентоспособно образование и обучение, създаване на условия за заетост;
- Изграждане на инфраструктурни мрежи;
- Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда.

На базата на формулираните цели са идентифицирани осем приоритетни направления (*Таблица 1*).

Приоритет 3 на Националната програма за развитие България 2020 е **„Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал”**, насочен към развитието на потенциала на българските райони и превръщането им в привлекателно място за живеене и бизнес. Приоритетът е основа на политиката за регионално развитие, която България ще провежда в периода 2014-2020 г., и отразява областите на въздействие на тази политика. Предвидено е той да бъде реализиран чрез няколко подприоритета:

- **Подприоритет 1. Усъвършенстване и интегриране на националната система за планиране и управление на регионалното развитие**, включващ мерки за усъвършенстване на законодателната рамка в областта на регионалното планиране и подобряване на регионалното управление. Сред очакваните резултати са: по-ефективно работеща администрация на всички териториални нива; разработени и приети документи за регионално развитие; повишаване усвояемостта на ресурсите по европейските програми, като резултат от повишения административен капацитет.

Национални приоритети за България и ниво на приоритетите
към 2020 г.¹

Национални приоритети за България	Ниво на приоритетите към 2020 г.
Приоритет 1. Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила	11% дял на преждевременно напусналите образователната система до 2020 г. и дял на 30- 34 годишните със завършено висше образование 36% до 2020 г.
Приоритет 2. Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване	Намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души
Приоритет 3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал	Развитие на потенциал на българските райони, намаляване на междурегионалните различия и превръщането на всички региони в привлекателно място за живеене и бизнес.
Приоритет 4. Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност	Нарастване на брутната добавена стойност в сектора с 25% по текущи цени за периода 2011-2020 г., както и нарастване на производителността на труда в сектора с 30% .
Приоритет 5. Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката	Постигане на по-висок икономически растеж; достигане на дял на разходите за НИРД в БВП 1.5% към 2020 г.; намаляване на безработицата до 8.2% през 2020 г.
Приоритет 6. Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса	Намаляване на административната тежест в избрани приоритетни области с 20%
Приоритет 7. Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност	Достигане на 16% на енергията от възобновяеми източници(ВЕИ) в брутното крайно потребление на енергия до 2020 г.
Приоритет 8. Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари	Подобрение на железопътната, пътна и пристанищна инфраструктура, вкл. свързване с Европейската транспортна система

- *Подприоритет 2. Стимулиране развитието на градовете и подобряване на интеграцията на българските региони в национален план.* Очакваните резултати от реализацията на подприоритета са: реконструирани обекти на социалната инфраструктура; население с подобрен достъп до публични услуги; ръст на заетостта; ръст на он-лайн услугите.

- *Подприоритет 3. Подкрепа за развитието на изоставащите и подобряване на качеството на живот в селските региони.* Целта на прилаганите дейности е да се създаде по-добра бизнес среда за активизиране на местния бизнес, за осигуряване на заетост и повишаване

¹ По информация от Националната програма за развитие България 2020, с. 32-88.

на конкурентоспособността на регионалната икономика. Целевата група обхваща най-слабо развитите райони от ниво 2 – северозападен и северен централен. Очаквани резултати от изпълнението на мерките са: ръст на заетостта, намаляване на безработицата; производствени зони с подобрена техническа инфраструктура.

- *Подприоритет 4. Подкрепа за ефективно и устойчиво усвояване на туристическия потенциал на регионите и развитие на културните и креативни индустрии в регионите*, като очакваните резултати от осъществяването на мерките са повишаване на туристопотока и удовлетвореност на посетителите, съответно повишаване на средната заетост на легловата база и на приходи от туризъм за района.

- *Подприоритет 5. Създаване на условия за опазване и подобряване на околната среда в регионите, адаптиране към настъпващите климатични промени и постигане на устойчиво и ефективно използване на природните ресурси*. Очакваните резултати са: подобряване снабдяването с питейна вода на населението; модернизирани, рехабилитирани, реконструирани и новоизградени канализационни мрежи; ръст на оползотворени и рециклирани отпадъци.

- *Подприоритет 6. Засилване на териториалната кохезия чрез развитие и разширяване на трансграничното, междурегионалното и транснационалното сътрудничество*, целящо обмен на добри практики и работа съвместни проекти, които ще съдействат за повишаване на конкурентоспособността на регионите, за ускоряване на териториалното сближаване.

Положителен момент на Националната програма за развитие България 2020 е, че основен приоритет в нея е регионалното развитие, а неговата устойчива реализация е обвързана с конкретни механизми за въздействие и индикатори за изпълнение. Документът предоставя и индикативна информация за цената на заложените в НПП БГ2020 политики, и обобщава възможните източници на финансиране. От общата цена за изпълнението на България 2020, възлизаща приблизително на 123 милиарда лева, за реализацията на мерките по регионално развитие са предвидени над 28 милиарда лева или 23% от общата стойност на програмата. Важно е да се отбележи, че приоритетът „Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие” ще разчита най-много на средства от европейските програми, тъй като едва 5,6 млрд лева от общия паричен ресурс (или 26%) ще бъде осигурен с национални средства, а останалите пари ще трябва да бъдат спечелени чрез добре разработени и защитени проекти по фондовете на ЕС.

Приетата през 2012 Национална стратегия за регионално развитие доразвива идеите за намаляване на междурегионалните различия в контекста на интелигентния и приобщаващ растеж. Освен, че стратегията прави обстоен анализ на развитието на шестте български региона от ниво две: Югозападен (ЮЗ), Южен централен (ЮЦ),

Югоизточен (ЮИ), Североизточен (СИ), Северен централен (СЦ) и Северозападен (СЗ), към момента тя е и единствения документ, в който са представени целеви стойности по националните цели на НПР БГ2020 като принос, който се очаква да има Република България към Стратегия „Европа 2020” в регионален аспект (Таблица 2).

Таблица 2

Стойности в национален и регионален аспект като принос към стратегия „Европа 2020”²

ИЗХОДНИ СТОЙНОСТИ И ЦЕЛЕВИ ³ СТОЙНОСТИ ЗА 2020 г. КАТО ПРИНОС КЪМ СТРАТЕГИЯ „ЕВРОПА 2020”	България	ЮЗ	ЮЦ	ЮИ	СИ	СЦ	СЗ
Заетост на населението на възраст 20-64 г. – 2011 г. ⁴	62,43%	71,2%	61,2%	62,9%	61,0%	59,8%	58,5%
Заетост на населението на възраст 20-64 г. – целеви стойности към 2020	76,0%	80,0%	77,0%	75,0%	74,0%	72,0%	72,0%
Инвестиции в научно-изслед. и развойна д-ст (НИРД) - % от БВП - 2009 ⁵	0,32%	0,9%	0,2%	0,2%	0,3%	0,13%	0,2%
Инвестиции в научно-изслед. и развойна д-ст (НИРД) - % от БВП – целеви стойности към 2020	1,5%	2,5%	1,8%	1,5%	2,0%	0,8%	0,5%
Дял на преждевременно напусналите училище 2010 ⁶ :	15,52%	4,3%	16,5%	18,5%	18,7%	17,9%	17,2%
Намаляване на дела на преждевременно напусналите училище до: – целеви стойности към 2020	11%	3,5%	10,5%	14,0%	14,0%	12,0%	12,0%
Дял на висшистите на 30-34 г. 2009/10 ⁷	24,93%	41,0%	19,2%	19,9%	26,6%	20,9%	22,0%
Нарастване на дела на висшистите на 30-34 г. – целеви стойности към 2020	36%	50,0%	29,0%	32,0%	36,0%	34,0%	35,0%

² От анализа са изключени национална цел 3 „Достигане на 16% дял на възобновяемите енергийни източници в брутното крайно потребление на енергия и повишаване на енергийната ефективност с 25% към 2020 г.” и цел 5 „Намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души”, тъй като статистиката не предоставя данни за техните стойности през изследвания в разработката период по райони от ниво две

³ Целевите стойности са дефинирани в Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022.

⁴ По официални данни от Евростат – статистическата служба на Европейския съюз.

⁵ Пак там.

⁶ По статистически данни от Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022.

⁷ Пак там.

2. Анализ на възможностите за постигане на заложените целеви стойности за заетост на населението, инвестиции в научно-изследователска дейност, дял на висшистите и процент на преждевременно напусналите училище към 2020 г. в регионален аспект

Изхождайки от европейските и националните приоритети в тази част от разработката ще бъдат изследвани възможностите за постигане на заложените целеви стойности за три от петте национални цели, като обект на изследване са шестте български района от ниво две. Използван е методът за оценка на тенденциите в развитието, който позволява анализ на темповете на изменение в четири показателя за периода 2000-2011 г и групиране на шестте български района в две категории – в първата попадат тези, които могат да постигнат заложените до 2020 г. целеви стойности, а във втората – онези, които се намират в по-неблагоприятна ситуация.

2.1. Анализ на заетостта на населението по райони от ниво и възможностите за достигане на целевите стойности към 2020 година

Югозападният район е най-силно развитият в сравнение с другите райони от ниво 2 в България, като се доближава до средното ниво на европейските райони. По показателя БВП на човек през 2009 г. районът достига 75 % от средното за регионите на ЕС-27, при 44% за всички райони на България. Югозападният район има водеща позиция в структурата на разпределение на преките чуждестранни инвестиции в страната по райони от ниво 2 за 2010 г. с относителен дял от 64.6% от всички преки чуждестранни инвестиции за България. Средният коефициентът на заетост на населението за 2011 г. е 71,26%, което е високо в сравнение със средното за страната (62.43%).

На другия полк са Северозападен и Северен централен район. Северозападният район в момента е най-слабо развитият район от ниво 2 в страната. Той заедно със Северен Централен район е поставен в групата райони в Европа с най-силна зависимост от заплахите от демографски спад (на последно място в ЕС), глобализацията, климатичните промени и енергийната зависимост. Икономическото състояние и на двата района е на ниско равнище. Северозападният район през 2009 г. е на последно място сред районите от ниво 2 по създадения брутен вътрешен продукт и по показателя за БВП на човек от населението с 27% от средното за ЕС-27 при 44% общо за страната за 2009 г. Средният коефициент на заетост към края на 2011 г. в Севере-

западен район е 58,5%, а в Северен централен – 59,8%. И в двата района показателят е по-нисък от средния за България.

За да установим какви са възможностите всеки един от шестте български района да достигнат заложените целеви стойности за заетост на населението към 2020 год. анализираме темповете на изменение⁸ на този показател за периода 2000-2011 год. Изследването разкрива, че тенденциите през този период не благоприятстват достигането на желаните нива за три от районите от ниво две – Североизточен, Северен централен и Южен централен.

Таблица 3

Темп на изменение на заетостта на населението между 20-64 г.
в процент⁹

Региони	2001 /00	2002 /01	2003 /02	2004 /03	2005 /04	2006 /05	2007 /06	2008 /07	2009 /08	2010 /09	2011 /10
СЗ	0,87	1,08	14,37	2,62	0,36	8,92	7,02	2,96	-3,0	-5,9	-2,6
СЦ	-0,18	1,10	1,08	3,9	0,5	2,6	5,86	1,89	-0,62	-5,62	-0,99
СИ	3,23	3,13	0,71	3,19	6,18	4,37	2,32	3,63	-4,82	-4,91	-1,45
ЮИ	0,00	5,51	8,76	4,97	0,82	5,35	2,76	4,04	-2,30	-4,42	-3,08
ЮЦ	-3,44	-1,42	4,87	6,54	-2,58	4,47	6,82	3,71	-4,15	-5,38	-3,31
ЮЗ	-3,00	0,98	3,71	3,42	1,96	5,32	5,19	3,33	-1,42	-4,71	-2,20

Средногодишния темп на изменение на заетостта в Северен централен район за периода 2000-2011 година е 0,86%. За годините до 2020 е заложено заетостта на населението от 59,8% през 2011 да достигне 72%, т.е. да нарасне с 12,2%, което означава, че до 2020 г. трябва да бъде постигнат средногодишен темп на нарастване, възлизащо най-малко на 1,35%. В Южен централен район изменението в заетостта за същия период е 0,56% средно, като за годините до 2020 е заложено заетостта на населението от 61,2% през 2011 да достигне 77%, което означава средногодишен темп на нарастване 1,75 процентни пункта. За Североизточен район средногодишния темп на изменение в заетостта за периода 2000 – 2011 година е 1,42%. За годините до 2020 е заложено заетостта на населението да нарасне от 61% през

⁸ Оценката на развитието на показателите е една от най-важните задачи, които обслужват управлението и научното познание. В статистиката се използват различни методи за изследване на динамиката и развитието, като в настоящата разработка е използван темпът на изменение, който се оценява като относителна величина и показва процентната промяна на размера на даден показател, отнесен към същия показател в минал период. Темповете на изменение ($T_i/i-1$), са изчислени като размерът на конкретен показател във всеки подпериод (Y_i) се раздели на размера в предходния подпериод (Y_{i-1}): $T_i/i-1 = Y_i / Y_{i-1}$

⁹ Изчисления на автора по официални данни от Европейската статистическа служба Евростат

2011 до 74%, т.е. да се увеличи с 13%, което се равнява на средногодишен темп на нарастване 1,44%.

Благоприятна е ситуацията за останалите райони от ниво две. Въпреки последното място на Северозападен район в класацията за заетостта, средногодишния темп на изменение на зетото население за периода 2000-2011 година е 2,42%. За да бъдат достигнати заложените целеви стойности в годините до 2020 г. заетостта на населението следва да достигне 72%, което се изразява в средногодишен темп от 1,5%.

В много добра позиция е и Югоизточен район от ниво две. За този район в периода 2000-2011 г. заетостта нараства средно с 2,01% годишно, а за да бъде постигната целта от 75%, заетост до 2020 г. е достатъчен средногодишен темп на нарастване 1,34%.

Средногодишния темп на изменение на заетостта в Югозападен район през последните единадесет години е 1,14%, като за годините до 2020 е заложено заетостта на населението от 71,2% през 2011 да достигне 80%, т.е. да нарасне с 15,8 %, което означава един напълно достижим и с оглед на потенциала, с който разполага този район средногодишен темп на нарастване с 0,97 процентни пункта.

2.2. Анализ на тенденциите в инвестициите за научноизследователска и развойна дейност (НИРД) по райони от ниво две

Изследването на темповете на изменение в инвестициите за научно-изследователска и развойна дейност по райони от ниво две като процент от БВП за 2003-2009 година също дава възможност за групирането на шестте български района в две категории – в първата попадат тези, които могат да постигнат заложените до 2020 целеви стойности, а във втората – онези, които се намират в по-неизгодна ситуация.

Таблица 4

Темп на изменение в инвестициите за НИРД като % от БВП за периода 2003-2009 г. в процент¹⁰:

Региони	2003/02	2004/03	2005/04	2006/05	2007/06	2008/07	2009/08
СЗ	0	20	-8,3	27,3	7,14	-20	33,3
СЦ	-15	-5,8	-50	25	-20	12,5	44,4
СИ	27,7	-8,6	-4,76	30	-23	10	36,36
ЮИ	0	-33,33	-20	87,5	6,66	12,5	0
ЮЦ	25	-13,33	7,69	0	57,14	63,63	-41,67
ЮЗ	-1,00	2,02	-6,9	-9,5	-7,05	-2,53	15,5

¹⁰ Изчисления на автора по официални данни от Европейската статистическа служба Евростат

Най-благоприятна е позицията на Южен централен, Югоизточен, Североизточен и Северозападен райони. Тенденциите в темповете на нарастване на инвестициите в НИРД за тези четири района са както следва:

- За Южен централен район средногодишния темп на изменение в инвестициите за периода 2002-2009 година е 14,06%. За годините до 2020 е заложено инвестициите от 0,2 през 2009 да достигнат 1,8%, т.е. да се увеличават със средногодишен темп от 0,15 процентни пункта;

- Инвестициите в Югоизточен район за 2002-2009 година нарастват средногодишно с 7,62%. До 2020 е предвидено инвестициите от 0,18% през 2009 да достигнат 1,5%, което се изразява в един достижим средногодишен темп на нарастване от 0,12%;

- От 2002 до 2009 г. инвестициите за НИРД в Североизточен район се увеличават средно с 9,67% на година, като е заложено те от 0,3% от БВП през 2009 да достигнат 2,0%. Целевата стойност означава средногодишен темп на нарастване 0,15 процентни пункта, който изглежда напълно достижим с оглед на тенденциите от последните години;

- За Северозападен район средногодишния темп на изменение в инвестициите за периода 2002-2009 година е 8,49%. За годините до 2020 е заложено инвестициите от 0,16 през 2009 г. да достигнат 0,5%, т.е. да се увеличат с 0,34%, което означава средногодишен темп на нарастване 0,03%.

Останалите два района от ниво две имат отрицателни стойности в темповете на изменение на финансовия ресурс, вложен в научно-изследователска и развойна дейност. Въпреки своето водещо място по икономически, социални и демографски показатели **Югозападен район от ниво две за периода 2002-2009 има -1,35% средногодишен темп на изменение в инвестициите, а Северен централен район: -1,27%**. Очакванията за Югозападен район до 2020 г. са той да достигне ниво на инвестиции 2,5% от БВП, а за Северния централен целевата стойност е 0,8%. И за двата района е необходимо да бъдат положени усилия с цел постигането на най-малко 0,15% за първия район и поне 0,06% средногодишен темп на нарастване за втория. В случай, че посочените темпове на нарастване не бъдат достигнати районите няма да изпълнят предвидените за тях цели по отношение на научната и развойна дейност към 2020 година.

2.3. Анализ на дела на висшистите за периода 2003-2012 година¹¹

За Северна и Югоизточна България средногодишния темп на изменение на дела на висшистите за периода 2003-2012 година е -0,24%. За този регион средното равнище за 2010 възлиза на 22,35%, като към 2020 година е предвидено Югоизточен район и регионите от Северна България общо да достигнат дял на висшисти 30,10%, което означава постигане на ръст от 7,75% или средногодишно увеличение с 0,78 процентни пункта. За съжаление в Северозападен район ситуацията с университетите и еквивалентните висши училища е изключително неблагоприятна – има само едно висше учебно заведение в Плевен. Районът е с най-нисък дял студенти сред шестте района от ниво две - едва 0.6%¹². Това показва дисбаланс в осигуреността с високопрофесионално и специализирано образование за нуждите на една по-конкурентна регионална икономика.

Таблица 5

Темп на изменение на дела на висшистите на 30-34 г. по райони от ниво едно за периода 2003-2012 г. в %¹³

Региони	2004/ 03	2005/ 04	2006/ 05	2007/ 06	2008/ 07	2009/ 08	2010/ 09	2011/ 10	2012/ 11
Северна и Югоизточна България	5,96	-9,52	0	6,22	5,40	1,28	-5,20	-4,64	-1,68
Югозападна и Южна централна България	7,84	6,18	2,73	0	2,66	3,89	2,5	-6,40	-3,25

Системата на образованието и мрежата от образователни институции на територията на Северния централен район са относително добре развити, като районът разполага с 5 университета и специализирани висши училища.

По отношение на образователното равнище Североизточния район е на второ място след Югозападния по брой на хората с висше образование и е един от водещите по отношение на мрежата от висши

¹¹ Делът на висшистите се измерва от европейската статистическа служба единствено за райони от ниво едно. За България те са Северна и Югоизточна България (включващи в състава си СЗ, СЦ, СИ и ЮИ райони от ниво две) и Югозападна и Южна централна България, включващи ЮЗ и ЮЦ район.

¹² По данни от Регионалния план за развитие на Северозападен район от ниво две за периода 2014-2012, ноември 2012.

¹³ Изчисления на автора по официални данни от Европейската статистическа служба Евростат.

учебни заведения. В него функционират шест университета (пет във гр. Варна и един в гр. Шумен) и два колежа (в гр. Варна и гр. Добрич), което е добра предпоставка за развитие на изследователски центрове. В системата на образованието в Югоизточен район са включени 3 университета и специализирани висши училища (в Бургас и Стара Загора).

За Южна и Югозападна България средногодишният темп на изменение на дела на висшистите за периода 2003-2012 година е 1,80%. За този регион средното равнище към 2010 възлиза на 30,10%, като към 2020 година е предвидено регионите от Южна и Югозападна България общо да достигнат нива на висшистите 39,50%, което означава ръст с 9,04% или годишно коефициентът да нараства средно с 0,94 процентни пункта. Целите по отношение на броя на хората с висше образование са достижими и за двата района и с оглед на факта, че по отношение на образователното равнище, Югозападен район е на първо място за 2010 г. по брой на хора с висше образование: 41% при средно за страната 27.7%¹⁴. На територията на Югозападния район са разположени двадесет и четири университета. В София е съсредоточена и основната част на звената за научно-изследователската и развойна дейност в страната. Предоставянето на образователни услуги и осигуреността с високо професионално и специализирано образование за нуждите на регионалната икономика в Южен централен район също е на високи нива¹⁵. В района функционират пет университета (в гр. Пловдив) и три колежа (също в гр. Пловдив).

2.4. Анализ на дела на преждевременно напуснали училище¹⁶ за периода 2003-2012 година

Средногодишният темп на изменение на преждевременно напусналите училище в Северна и Югоизточна България за периода 2003-2012 година намалява с 4,07 процентни пункта. За този регион средното равнище на показателя за 2010 възлиза на 18,08%, като към 2020 година е предвидено Югоизточен район и регионите от Северна България общо да достигнат нива на преждевременно напусналите училище 13%, което означава да намалят нивата с 5,08% или годишно с 0,5%.

¹⁴ Национална стратегия за регионално развитие 2012-2022.

¹⁵ Общ профил на Южен централен район, Областна администрация Пловдив, http://www.pd.government.bg/bg_BG/yutstr.html

¹⁶ Делът на преждевременно напусналите училище се измерва от европейската статистическа служба единствено за райони от ниво едно. За България те са Северна и Югоизточна България (включващи в състава си СЗ, СЦ, СИ и ЮИ райони от ниво две) и Югозападна и Южна централна България, включващи ЮЗ и ЮЦ район.

Таблица 6

Дял на преждевременно напусналите училище по Региони от ниво 1 –
темп на изменение за периода 2003-2012 год. в %¹⁷

Региони	2004/ 03	2005/ 04	2006/ 05	2007/ 06	2008/ 07	2009/ 08	2010/ 09	2011/ 10	2012/ 11
Северна и Югоизточна България	0	-5,53	-10,04	-7,44	-0,50	-3,03	-5,20	-6,04	1,16
Югозападна и Южна централна България	-4,34	-2,84	-21,63	-24,62	-4,95	5,20	-6,93	-9,57	0

За Южна и Югозападна България средногодишния темп на намаление на коефициента на преждевременно напусналите училище за периода 2003-2012 година е 7,74%. За този регион средното равнище към 2010 възлиза на 10,04%, като към 2020 година е предвидено регионите от Южна и Югозападна България общо да достигнат нива на преждевременно напусналите училище 7%, което се равнява на намаление от 3,04% или годишно средно с 0,3 процентни пункта.

Налага се изводът, че за всички райони в България в последните десет години се наблюдава значително намаляване на дела на преждевременно напусналите училище. По този показател България се нарежда сред държавите, успели да редуцират броя на напусналите училище до 15,5%, за разлика от Малта (33,5%), Испания (26,5%) и Португалия (23,2%), които са с най-висок дял на преждевременно напускащите училище¹⁸. С оглед постигане на националната цел „делът на преждевременно напусналите образователната система до 2020 г. да не надвишава 11%“ е разработена Национална стратегия за превенция и намаляване дела на отпадащите и преждевременно напусналите образователната система (2013-2020 г.), ориентирана към реализиране на конкретни политики и мерки. Последните са насочени към образованието и грижите от ранна детска възраст до завършване на средното образование, и осигуряването на възможности за напусналите да се включат в образованието, като им бъдат предложени разнообразни и достъпни форми за завръщане в системата на образование и придобиване на квалификация.

¹⁷ Изчисления на автора по официални данни от Европейската статистическа служба Евростат.

¹⁸ Съобщение на Европейската комисия за броя на преждевременно напускащите училище, 07/06/2012, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-577_bg.htm

Значимостта на коефициента на отпадащи от училище нараства предвид влиянието му за изпълнение на други национални цели – преди всичко в областта на образованието, заетостта и борбата с бедността. Повишаването на образователното равнище увеличава шансовете за намиране на работа (национална цел 1 „Достигане на 76% заетост сред населението на възраст 20-64 г. до 2020 г.”) и осигуряването на доходи (национална цел 5 „Намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души”), и е предпоставка и необходимо условие за записване в следваща образователна степен и увеличаване броя на населението със завършено висше образование (национална цел 4).

Заклучение

Основополагащи за политиката на регионално развитие на Република България в контекста на европейската стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, са два от стратегическите документи, разработени от българското правителство: Националната програма за развитие България 2020 и Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022. И двата документа дават яснота за целите и приоритетите в регионален аспект, които страната ни следва да изпълни до 2020 г., за да даде своя принос към Стратегия Европа 2020. Предвиденият финансов ресурс за регионално развитие е мащабен и възлиза на 28 милиарда лева. Дали, обаче, заложените целеви стойности за показателите заетост на населението, инвестиции в научно-изследователска дейност, дял на висшистите и процент на преждевременно напусналите училище в шестте български района от ниво две са постижими? Използваният в разработката метод за анализ на тенденциите в темповете на изменение в четирите показателя за периода 2000-2011 дава възможност за отговор на този въпрос. Като резултат от неговото прилагане могат да бъдат направени следните изводи:

- Във връзка с изпълнението на **целевите стойности за заетост на населението към 2020 г.** в най-благоприятна ситуация се намират: Северозападен, Югоизточен и Югозападен район от ниво две. Неблагоприятна е позицията на останалите три района: Северен централен, Североизточен и Южен централен, които имат много ниски стойности на средногодишните темпове на изменение на заетостта (под и малко над 1%) в последните десет години.

- По отношение на **целевите стойности за инвестиции в НИРД към 2020 г.**, водещо е мястото на Южен централен, Югоизточен, Североизточен и Северозападен райони. Въпреки водещото си място по отношение на инвестициите за научната и развойна дейност към 2009 г. (Таблица 2), заложените за 2020 г. стойности поставят

Югозападен район в неблагоприятна позиция, тъй като за периода 2002-2009 районът има отрицателен средногодишен темп на изменение в инвестициите: -1,35%. Ако се запази отрицателния средногодишен темп на изменение от последните години и Северен Централен район няма да постигне заложената целева стойност.

- **Заложените за 2020 г. стойности на показателя дял на висшистите са най-постижими** за Югозападен, Южен централен, Североизточен и Северен централен район, тъй като както показва извършеният анализ, именно в тези райони висшите учебни заведения и хората с висше образование са най-много. Не така благоприятна е ситуацията в Северозападен и Югоизточен район, в които университетите са най-малко на брой, а тенденциите на вътрешна миграция към големите градове и столицата на страната допълнително влошават възможностите на Северозападен район за постигане на целевите стойности.

- Изключително благоприятна за Югозападен и Южен централен район е ситуацията по отношение на **достигането на стойностите за показателя дял на напусналите училище**. Малко по-бавни са темповете на намаление на този показател в Северна и Югоизточна България, но тенденциите за периода 2003-2012 са много добри, което дава основание да направим извода, че целевите стойности за напусналите училище са постижими за всички български райони от ниво две.

В обобщение, най-възможна за достигане към 2020 г. като принос към стратегия Европа 2020 е целта намаляване на напускащите училище, тъй като тенденциите във всички райони от ниво две за последните 10 години и предприетите от българското правителство мерки са в полза на тази възможност. Делът на висшистите също би могъл да бъде достигнат, като единствено Северозападен район от ниво две е с негативни стойности. По отношение на заетостта три от българските райони са в неблагоприятна позиция и е важно да бъдат предприети конкретни мерки на регионално ниво в Северна централна, Южна централна и Североизточна България с оглед постигането към 2020 г. на желаните нива. Считаме, че най-големи затруднения могат да се очакват по отношение на целта, отнасяща се до инвестициите в научно-изследователска и развойна дейност, които за целия изследван период имат много нисък дял от brutния вътрешен продукт на страната, а към 2009 г. възлизат на едва 0,32% от БВП, което в общоевропейски план е по-ниско от Румъния (0.58%) и Чехия (1.5%). Целта за постигане на равнище от 1.5% от БВП през 2020 г., поставена от Националната програма за реформи е по-скоро нереалистична, като се вземе предвид и ниския дял на малките и средни предприятия в стра-

ната ни, които извършват иновационни дейности или въвеждат иновационни продукти.

С оглед на основната цел, която си поставя България до 2020 г. в резултат на прилагането на мерките за изпълнение на петте национални цели (заетост, иновации, образование, енергетика, бедност) се очаква страната ни да постигне „повишаване на жизнения стандарт в страната до 60% от средното ниво за Европейския съюз”. Реализацията на тази амбициозна задача е зависима от конкретните действия, които ще бъдат предприети в секторен и регионален аспект, а успехът на предприетите мерки във висока степен е обвързан с европейските средства, като основен източник на финансов ресурс за осъществяване на програма България 2020.

Използвана литература:

1. Национална стратегия за превенция и намаляване дела на отпадащите и преждевременно напусналите образователната система (2013-2020 г.), проект, Министерство на образованието, младежта и науката, София, 2012 г.
2. Национална програма за развитие България 2020, приет с Решение № 1057 на Министерския съвет от 20.12.2012 г.
3. Национална стратегия за регионално развитие 2012-2022, Министерство на регионалното развитие и благоустройството, София, 2012 г.
4. Националната програма за реформи 2011-2015 в изпълнение на стратегия „Европа 2020”, София, 2011 г.
5. Общ профил на Южен централен район, Областна администрация Пловдив, http://www.pd.government.bg/bg_BG/yutsr.html
6. Регионален план за развитие на Северозападен район от ниво две за периода 2014-2012, ноември 2012
7. Социално-икономически профил на Североизточен район, Министерство на регионалното развитие и благоустройството, септември 2012, София
8. Статистическа информация от Националния статистически институт и официалната статистическа служба на ЕС Евростат
9. Съобщение на Европейската комисия за броя на преждевременно напускащите училище, 07/06/2012, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-577_bg.htm
10. Съйкова, И., Тодорова, С., Статистическото изследване, Нов български университет, София, 2000 г.
11. EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, European Commission, 3.3.2010, COM(2010) 2020 final, Brussels